

Տարեկան գինն է 6 Արծաթ Մեդիոնի.
Վեցամսեայ 3 1/2
Մեկ ծանուցումը տողին 2 դուրոյ է
Ստորագրութիւնները կանխիկ են:
տարադրութիւնները ամեն ամսոյ ինն են
13րդ կրկնից :

Դուրս երբայիք լրացիւններու համար
ծախքը առնողին վրայ է:
Լրացրոյս վերաբերեալ համակ կամ որ եւ
իցէ գրութիւն խմբագրին պիտի ուղ-
ղուի. եւ ասոնց համար ծախքը խոր-
կողին վրայ է:

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ

ԿԱՍԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ 1 ՕԴՈՍՈՍ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

Քաղաքական լուրերն այս անգամ
զուրկ են կարեւորութենէ. Լրագրիւր ի-
րենց էջերը Միջինասիական զեւ-
պանակութեան մանրամասն պատմու-
թիւններով լցուցած են, որոնք մեզ հա-
մար կարեւորութիւն մը չունենալով զանց
կրնենք հրատարակել:

Նշանակութեան արժանի է միայն
Գերմանիոյ մէջ ծագած յուզումները, ու-
րուն պատճառն է Տանիմարցիներն առ-
նուած երկիրներուն՝ մանաւանդ նաեւ
հանդիսանալու ու կողմնակից մէջ Բը-
րուսիացոց հաստատուելը, որ կտրուած
կուտայ թէ յիշեալ տէրութիւնն այն եր-
կիրները Գերմանիոյ տալու գիտատրու-
թիւնն չունի:

Եւս կտրուածին ալ հիմնաւոր կամ
անհիմն ըլլալը ապագան պիտի յայտնէ:

Հիւսիսային Ամերիկայի մէջ խաղա-
ղութեան կողմնակիցներն օր քան զօր շատ-
նալու վրայ ըլլալով, մօտ ժամանակէն խա-
ղաղութիւն ըլլալու յոյսերը կը զօրանան,
թէ և եղբայրադու պատերազմը միշտ կը
շարունակէ փոխադարձ յաջողութեամբ
կամ մանաւանդ ձախողութեամբ:

Եթեքէն յուլիս 27 թուով հետեւ-
եալ լուրերը կուտան:

« Կառավարութեան պաշտօնակցները
փոխուեցան և հետեւեալ անձինքն ընտ-
րուեցան:

Պ. Թէոտոր Տէլեանի արտաքին
գործոց պաշտօնակց:

Պ. Քոմուսուրոս ներքին գործոց:

Պ. Քանարիս ծովային գործոց, և
նախագահ պաշտօնակց խորհրդոց:

Պ. Լ. Օտտո դատական գործոց և
հասարակաց կրթութեան:

Պ. Քարմալիս պատերազմական գոր-
ծոց:

Պ. Սթիլիօրուս երեւոյց:

« Յանիական կղզեաց երեսփոխաններն
Եթեքէն հասան, և մեծ համակրութեան
ցոյցերով ընդունուեցան ժողովրդէն:

Յիշեալ երեսփոխանները թաղաւո-
րին ներկայանալէ ետեւ՝ ազգային ժողովին
մէջ նստել սկսան: »

Կալիֆորնիոյ ու Պոմպայէն եկած
լուրերը կը ծանուցանեն թէ անցեալ յու-
նիս 28ին Եթեքէնի միջին և իր եղ-
բորը Սուհամմէտ Եթեքէն խանին մէջ
պատերազմ մ'եղեր է:

Երկու հակառակամարտ եղբայր բա-
նակներն ալ 40-50 թիւանոթ և երես-
նական հազար զօր ունին եղբւր, բայց
Եթեքէն խանը յաղթութեամբ թիւանոթ-
ներուն մեծ մասը կորսնցունելէ զատ՝
2000 մեռեալ ունեցեր և 4000 ալ զերի
թողուցեր է թշնամիին ձեռքը:

Նոյն լուրերը կը ծանուցանեն նաեւ
թէ Սամուա և Պաթորի ըստած հըն-
դիկ ցեղերուն մէջ մեծ յուզումներ կը
ալիւրէ, և այս երկու ցեղերն Եթեքէնացոց

վրայ յարձակելու կը պատրաստուին եւ
զեր:

Մարտի կայսրութեան թանձեր
մայրաքաղաքէն յուլիս 15 թուով գըր-
ւած նամակի մը մէջ զեպք մը կը կար-
դանք, որ կրնար ծանր հետեւանքներ ու-
նենալ և մինչև անգամ մեծ ապստամ-
բութեան պատճառ ըլլալ եթէ Մարտի
կայսրը խաղաղութեամբ վախճան մը ար-
ւած չըլլար:

Հաւաստի եղելութիւնը:

Սուլէյմանի Մարտի կայսր եղ-
բայրը լսելով որ իր որդին Մէքիմէզ քա-
ղաքին մէջ տեղւոյն կառավարչին հրամա-
նաւոր բանտարկուեր և քանի մ'օրէն
բանտին մէջ մեռեր է, արդարութիւն
պահանջելով յիշեալ կառավարչին զըւ-
խաղաղութիւնը կը խնդրէ:

Եւս պահանջն ապարդիւն եղելով,
Սուլէյման իր եղբորը թաղաքէն
քաղաքը ըրած այցելութեան ուղեկից ըւ-
լալէն ուղեր, և այս ընդմիջութենէն ծա-
ղիկը պատճեն պատերազմ համար Մա-
րտի մայրաքաղաքին մօտերը բնակող
Սուլէյմանի պաշտօնակցին՝ Հիմէտ անուն
ժողովրդագետին քաղաքը փախեր է:

Եւս ժողովին կայսրը մեկ ուրիշ եղբայրն
ալ Սուլէյման անունն որ ամեն անգամ
կայսրը բացակայութեան ժամանակ խա-
լիֆայի տիւրոսով փոխարքայի պաշտօն կը
փարէ, նոյնպէս իր պարտականութիւնը
մոռնալով միւս ապստամբ եղբորը քով
գացեր է:

Բայց կայսրը տեսնելով որ խնդիրը
պիտի մեծնայ, քանի մը զեղծման ընե-
լով իր եղբայրը սիրտը առեր և հետեւ-
ին հաշտուեր է:

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Օգոստոսի 1-ին յուլիս 1-ին յուլիս 1-ին
այս սկիզբները Բ. Գուռն ըրած տարե-
կան այցելութեան օրը, Իր ամեն կարգի
հարաւորաց անդորրութեամբ, բարօրու-
թեամբ և նիւթական ու բարոյական զար-
գացմանը մասին ունեցած հայրանքով
և անդուլ հոգածութիւնն ու անդորրոգ
կառքը յայտնելով, աղոթախոս և խնա-
տան պատուէրներ ըրաւ, և հրամայեց
որ բոլոր գաւառաց կառավարիչներուն
ու տէրութեան պաշտօնատարներուն հա-
ղորդուի:

Եւս տարինամիկ հաշիւաւ կայսր այս
բարձր հրամանն ու աշխատանքն պատ-
ւէրներն արդէն բոլոր գաւառները զիւր-
ւած ըլլալով, աներկայ ենք որ խնաւեր-
հանիկ արդիւնք պիտի ունենան, որոց հա-
մար պարտական ենք յանձնաւ երախտագէտ
և անշուշտ օրհնութեան ըլլալու մեր փսմա-
խոյնաւոր, զթախիր և հօր Սոյսեր:

Օգոստոսի 1-ին յուլիս 1-ին յուլիս 1-ին
զիւր փնտիկն առաջնորդ Գեր. Տ. Սու-
փանոս Սրբազան արքեպիսկոպոսին երկ-
րորդ կարգի Մեթոքիէ պատուաւորան շը-
նորհեց ի վարձատրութիւն անոր անձ-
նուէր և խոհանար ծառայութեանը՝ որ

ըսաւ թէ՛ ազգին և թէ՛ տէրութեան՝ իր
երկամայ Պատրիարքական տեղապահու-
թեան միջոցին:

Գաղղիոյ Մ. Կարօլէոն կայսրը պատ-
ւոյ Լ. Էդէոնի աստուածութեան խաչանշա-
նը զիւր պարտքին դործոց պաշտօնատան
ընդհանուր քարտուղար Ս. սեմ Ս. Կա-
րօ Էթէնալին, և Էթէնալին կայսրական
բանակին հրամանատար Էթէնալին Ֆեւզի
փաշային:

ԱԶԳԱՅԻՆ

Եղբայրն նորոտագիւր Քաղաքական
ժողովն անցեալ ուրբաթ առաջին անգամ
նիստ ընելով նախապէս իր զիւրեանց կազ-
մեց հետեւեալ կերպով:

Մեմբերներ. Ս. սեմ. Եղբայր Պ. Է-
րիգոր Էթէնալի:

Փոխ-Մեմբերներ. Ս. սեմ. Բարու-
նալի Կէլի:

Մեմբերներ. Ս. Է. Մարկոսեան
Գրիգոր Էթէնալի:

Փոխ-Մեմբերներ. Ս. Է. Սթիմա-
լաճեան Գէորգ աղա:

Ինչպէս որ ըստդոյս 549 թուով ծա-
նուցած էինք. Ս. Երուսաղէմի պատ-
ւարժան միաբանութիւնը Ս. Յակոբ-
եանց Եթեքէն Պատրիարքական ընտրե-
կոց ցանկն արդէն պատրաստած և ազ-
գային Սեղրոնական Ս. արքեպիսկոպոսին
ըլլալով. Սահմանադրութեան 23-րդ յօդ-
ւածին համեմատ, հինգշաբթի օրը Սրբ-
նական և Քաղաքական ժողովները խա-
ռքն ժողով կազմելով, միաբանութեան
զրկած ցուցակին մէջ յիշատակուած ան-
ձանց արժանիքը ընդնային և գաղտնի զը-
ւարկութեամբ երեք ընտրելի որոշելով՝
անոնց անուններն Բնդհանուր ժողովոյ
պիտի ներկայացնեն, որ հաւանականաբար
յառաջիկայ ուրբաթ օրը պիտի գումարի
Ղաթիկոյ Ս. Լ. Սաւաւորիչ եկեղեցին:

Լահնուս նայելով խառն ժողովոյ
քուէարկութեամբ ընտրելի որոշուած եւ-
րեք եկեղեցականներն հետեւեալներն են
եղեր:

Միւս փարգապետ Սեթեբեան

Եւսայի փարգապետ Սարապետեան

Եթեքէն փարգապետ Գէորգեան

Սիրելի է մեզ յուսալ որ մօտ օրերս
հաւորուելիք Բնդհանուր ժողովն օրի-
նաւորապէս գումարուելով, Ս. Երու-
սաղէմի Պատրիարքական ընտրութեան
նիւղիւր կը լուծուի, և Ս. Յակոբեանց
պատուարժան միաբանութիւնն ալ վեր-
ջապէս կազմաւոր իր ներկայ անդուլի վի-
ձակէն:

ԿԱՐԵՒՈՐ

ԵՈՒՆԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ ՄԵ

Եղբայրն Սահմանադրութեան գա-
ւառաց մէջ գործադրութիւնը խնդիր մը
երեւան կը հանէ, ամենապարեւոր խնդիր
մը՝ որ կը համարձակինք ըսել թէ մինչև
որ օրինաւորապէս չլուծուի, Սահմա-
նադրութեան գաւառաց մէջ ճշդիւ գոր-
ծադրութիւնն անհնար կը թուի:

Եւս խնդիրն է գաւառաց առաջնոր-
դութիւններուն բաշխման արդի դրու-
թիւնը:

Սահմանադրութիւնն առաջնորդա-
կան վիճակները գաւառներու վրայ բաժ-
նած և գաւառադրութիւն քաղաքներն ալ
կեղծուն ենթադրելով, իւրաքանչիւր գա-
ւառաց մէջ Բնդհանուր ժողովներ, Սր-
բական և Քաղաքական ժողովներ,
կեղծունական ուսումնարաններ, և այլն և
այլն կը անօրինէ:

Եւս կարեւոր արտադրութիւնը որ գա-
ւառաց բարեկարգութեան և ժողովրդեան
անդորրութեան ու յառաջարկութեան
աղբիւր մը պիտի ըլլայ, առաջնորդական
արդի բաժանման եղանակին կրնայ յար-
մարիլ, և հետեւաբար կրնայ գործադրե-
լի ըլլալ:

Բնդհանրապէս խօսելով՝ ո՛չ:

Քանի մը գաւառներ մէկ դի առնե-
լով, որոնք կանոնաւոր առաջնորդական
վիճակներու երեւոյթ ունին, ինչպէս են
Նիկիոսիական, Պրուսա, Իգիւր, Ս. Կա-
րին և Եթեքէն ուրիշ մէկ քանիներ,
մնացեալ մեծ մասը մանր մուկ թեմեր
են, որոց առաջնորդներէն շատը ծխատե-
քահանայի մը չափ ալ ժողովուրդ չունին,
և սակայն արքունի հրովարտաւ ինքնա-
զըլուի առաջնորդներ են:

Եւս մանր առաջնորդութիւններն ու-
րոց թիւը յիշուին չափ կնիքն, (մեծերն
ալ հետ հաշուելով՝ առաջնորդութեանց
թիւը 70ի կրնայ հասնիլ) մեծ մասամբ
զիւրաբար մը կամ քանի մը գեղեր մի-
այն ունին իրենց հոգեւոր տեսչութեան
յանձնուած: Եւս ամենուն ազգային
յարտերութիւնն ուղղակի Պատրիարքա-
րանին հետ, քաղաքական յարաբերու-
թիւնին ալ ընդհանրապէս գայմազմանե-
լու և միաւորութեան հետ ըլլալով, որ և
է քաղաքական գործ մ'ունեցած տեսե-
նին ուղղակի Պատրիարքարանի միջնորդու-
թեամբ զիւրեւ ճարկարեալ են: Պատ-
րիարքարանն ալ Բ. Գրան:

Եւ որովհետեւ այս մանր առաջնորդ-
ները թէ և հաւատանք որ մեծադոյն
մասամբ առաջնին և սրբակոց կրօնաւոր-
ներ ըլլան, բայց դժբաղդաբար քաղաքա-
կան գործոց անհմուտ, տէրութեան օրի-
նայն ու կանոնայն անտեղեակ և կենցա-
ղադրութեան վրէժ անձինք են, միւս
կողմանէ զիւրաբարներու կամ գեղերու
Միւսակներն ալ մեծ մասամբ ստորին
կարգէ պաշտօնատարներ են, որոց մէջ ան-
կիրթ, անքաղաքագէտ և իրենց պարտա-
կանութիւնը չճանչոյն կրնան գտնուիլ:
ուստի մեր վերոյիշեալ մանր առաջնորդ-
ները շատ անգամ ամենաչին քաղաքա-
կան գործերու համար Պատրիարքարանի
միջնորդութեանն ու ձեռնադրութեանը
կը կարօտին. ասանկով անհուն և անսպա-
գործ կը բացուի կեղծական Ս. արքու-
թեան, որ այն մանր մուկ անփութանայ
գործերուն կարգադրութեանը հասնելու
միտ ընելով՝ ազգային ամենապարեւոր և
հիմնական գործերուն վրայ ուշի ուշով
խորհրդածելու և արտաուպաշտած ան-
բնականութիւններ ընելու ժամանակ չընայ-
ունեցաւ: Եւ եթէ, ինչպէս որ դժբաղ-
դաբար երեւին կը պատահի, Քաղաքա-

կան ժողովը փոփոխութեան կամ ուրիշ որ և է պատճառներու համար քանի մը շաբաթ չիստ չկրնայ ընել, դաւառական գործերը կը զիջուին, կարգադրութիւն նիւն կուշանայ, և ահա՛ ամեն կողմէ դաւառականներ կամ արտուսներ ազգային Սեդրոնական Սարգսիւթեան գլուխ կեցող և յանուն Մզգին ժամանակ և աշխատութիւն զոհող ձրի երախտաւորաց դէմ:

Թողունք այն մանրու խոշոր ապկար առաջնորդաց երեսէն ժողովուրդեան քաշած նեղութիւնները, գաւառաց մէջ ծաղած վեճերը, երկպառակութիւնները, կրօնափոխութիւնները և այլ բազմազան չափերու անկարգութիւններ՝ որոնք կեդրոնական Սարգսիւթեան հոգին կ'սարսռեն և ազգին քայքայմանն ու փլանայուն պատճառ կը լինին:

Արդ, այս ամեն ազգափորձան չարեաց եթէ ոչ ի սպառն զանէ մեծաւ մասամբ բարձման միակ միջոցն է, ըստ մեզ, բոլոր մանր մուկեր առաջնորդութեանց բարձունք մը:

Մենք այնպէս համոզուած ենք, թէ առաջնորդական վիճակաց արդի բաժանումը սխալ, անտեղի և ապօրինաւոր է, ազգային հին աւանդութեանց հակառակ է, դաւառաբան ժողովուրդոց յետախաղացութեան և կորստեան պատճառ է, և միանգամայն ազգային կեդրոնական Սարգսիւթեան զբաղմունքը տարապայմանաւել ջրներու առիթ մ'է:

Այսպիսի չարեացաւոր ժողովութեան մը բարձունքն ոչ միայն գաւառաւոր բնակ ժողովուրդը համար անխելք բարիք մ'է, այլ և ազգային Սեդրոնական Սարգսիւթեան ալ մեծ սիրտներ: Եւ ահա՛ Լատիկ ինչո՞ւ:

1. Ազգիս մէջ առաջնորդական պաշտօն վարելու բաւականութիւն ունեցող եպիսկոպոսաց և վարդապետաց թիւը խիստ քիչ ըլլալով, առաջնորդութեանց թիւը պակասածին պէս, բնականաբար բաւական առաջնորդներ գտնելու գործը կը դիւրանայ, և ժողովուրդը կազմակերպութեան, անհոգեւորութեան, աղէտներուն, ըսենք նաև մոլորութեան ձեռքէն, որ այսօր Լատիկ օրս, արժանաւորներ շատ չգտնուելուն պատճառաւ առաջնորդական պաշտօն կը վարեն, և ժողովութեան թշուառութեանն ու կորստեանը միայն պատճառ կը լինին: Եթէ փոխանակ եօթանասուն առաջնորդի, քան հասնի միայն պէտք ունենան, կարծենք դնէ՛ք քանի բանկուտն ու արժանաւոր եպիսկոպոսներ ու վարդապետներ կրնանք գտնել ազգիս մէջ: Իսկ եթէ անասուն, փաթառն, յիսուն, քառասուն և մինչև իսկ երեսուն գտնել՝ առայժմ դժբաղդաբար անհնար կերևի մեզ:

2. Պորձով տեսնուած է և ամեն օր կը տեսնուի, որ բանկուտն ու կենցաղապէս առաջնորդ գտնուած վիճակներէ բընաւ կամ խիստ քիչ գործ կուզայ Պատրիարքարան, իսկ ապկար կամ անբաղաքաբէտ առաջնորդ ունեցող վիճակներէ անբաղաք:

Աստի եթէ առաջնորդութեանց թուոյն պակասութեան համեմատ Պատրիարքարանի զբաղմունքն ալ բնականաբար կը թեթեւայ, արարկոյս չկայ թէ բանկուտն առաջնորդաց շնորհիւ կրնապատիկ ևս կը թեթեւայ: Եւ հարկ չէ ըսել թէ առաջնորդական վիճակէ մը Պատրիարքարան գործ չգալը նոյն վիճակի ժողովութեան հանգիստ և զոհ ըլլալուն ամենէն զգալի նշանն է:

3. Առաջնորդական վիճակները Տեղութեան կուսակալութիւններուն համեմատ բաժնուելով, և կուսակալ նստած քաղաքաց ամեն մէկուն մէջ արքեպիսկոպոս մը նստելով, գաւառական իշխանութեանց հետ քաղաքական յարաբերութիւններ կանխաւոր ընթացք մը կուսենան, և նոյն կուսակալութեան մէջ գտնուող հայ ժողովուրդներն ալ ամօրջ մէկ կրօնական գլուխ և հովիւ մը ունենալով, հաւասար իրաւունք և պաշտպանութիւն կը գտնեն անոր միջոցաւ:

մինչդեռ հիմա՛ մէկ դաւառակ կամ կուսակալութեան մէջ քանի մ'առաջնորդներ կը գտնուին, որոնք շատ անգամ իրարմ հակառակ ըլլալով, մէկ մէկու ընդհանրութիւն կրնան, զերար կործանել կը ջանան և վընասը միշտ խեղճ ժողովուրդը կը կրէ:

4. Այդ որ կրնայ ուրանալ թէ այլ է ապկար, աղէտ և անշուք վարդապետի մը յարգն ու համարումը գաւառական իշխանութեանց առջև, այլ է պատկառելի և բանկուտն եպիսկոպոսի մը յարգն ու համարումը, և այս երկու տարբեր կացութեանց հետեւանքն ալ անհուն կերպով տարբեր են իրարմ:

5. Անփութելի է նաև թէ այլ է միւս տիրութեան հետ սեղանի յարաբերութիւն ունենալ, այլ է կուսակալութեան հետ: Աստի առաջնորդներն ուղղակի կուսակալաց հետ յարաբերութիւն ունենալով են, անոնց իշխանութեան ներքեւ դրուեալ միւստիւններուն կողմէն օրինաւորացութիւն մը կամ ապօրինաւոր գործ մը պատահած ատեն, կրնան կուսակալին ձեռքը ուղղել տալ, և Պատրիարքարանին միջնորդութեանը կարօտութիւն չլինար:

6. Առաջնորդութեանց այս ջիւղացան և ստորաբաժանեալ վիճակը նկատելով, միւս կողմէն Սահմանադրութեան գաւառական տրամադրութիւններն ալ քեզ անցունելով, յայտնի կը տեսնուի որ այն տրամադրութիւնները մեծագոյն մասին մէջ ի գործ դնելն անհնարին է: Փաստի ինչպէս կարելի է գաւառական Սեդրոնական ժողով, Սեդրոնական և Քաղաքական ժողովներ, կեդրոնական բարձրագոյն դպրոց և այլն սպասել այնպիսի առաջնորդական վիճակներէ, որոց ունեցած ժողովուրդը՝ ինչպէս որ բանք՝ լոկ քանի մը խեղճ դիւղերէ կամ քանի մը հարկւր աղքատ ընտանիքներէ կը բաղկանայ:

Այնպիսի ուրիշ բազմաթիւ պատճառներ ալ յառաջ ընել, որոնք մեր առաջնորդութեան անհամար օգուաններ կապաղուցանեն, բայց վերջիվերջ պատճառները միայն առայժմ բաւական կը համարինք մեր արդի ընթերցողներն համոզելու, որ մեր այս առաջնորդութենէն ոչ միայն գաւառները՝ այլ և կեդրոնական Սարգսիւթիւնն ալ մեծամեծ և բազմաթիւ օգուաններ կրնան քաղել:

Թերեւս առարկուի թէ՛ մանր մուկեր առաջնորդութեանց բարձունքը անգ տեղ տեղահոսութեանց առիթ կրնայ ըլլալ, փայտն զի կան կամ կրնան գտնուիլ այնպիսի առաջնորդներ՝ որք իրենց վիճակը բարձր կառավարելով զոհ ընած են ժողովուրդին և զանոնք իրենց հօտէն հեռացրել կամ բաժնելով՝ կրնայ դժգոհութիւն պատճառել ժողովութեան:

Անդունինք այս առարկութիւնը, բայց ասոր դարմանը դիւրին է:

Առաջնորդական վիճակները գաւառական արքեպիսկոպոսութեանց բաժնուած ատեն, հարկաւ աննց ալ և ալ թեմերը զարձեւալ մասնաւոր մասնաւոր հովուութիւններու կը բաժնուին արքեպիսկոպոսին իշխանութեանը տակ: Աստի այսօր Լատիկ օրս գտնուած բոլոր մանր մուկեր առաջնորդներն ալ զարձեւել իրենց պաշտօնը կրնան վարել իրեն առաջնորդական փոխանորդներ կամ քոր-եպիսկոպոսներ ըստ նախնի դրութեան Հայաստանեայց Ս. եկեղեցւոյ, և այն առաջնորդները՝ ընդմէ ժողովուրդը զոհ է, իրենց անդէն չեն խախտիր:

Այլ մնայ միայն առաջնորդական իրաւանց և հատուց ինչ ինչով: Այս ալ դիւրութեամբ կրնայ կարելի դրուիլ՝ պատշաճ հիման մը վրայ՝ առանց մէկու մը զրկանք ըլլալու:

Արքեպիսկոպոս ըստ մեզ՝ այս խնդրոյն լուծմանէն կախում ունի թէ՛ ազգային Սահմանադրութեան գաւառաց մէջ անթերի դործադրութիւնը, թէ՛ գաւառական ժողովուրդը անդորրութիւնը, բարեկարգութիւնն ու յառաջդիմութիւնը, և թէ՛ հետեւապէս ազգային կեդրոնական Սարգսիւթեան բազմազաղ հոգեւորութիւնութիւնը:

Քաջայայտ ենք որ ազգային Սեդրոնական

կան և Քաղաքական պատկառելի ժողովները մեր այն առաջնորդութիւնն իրենց բարեւեր ուշադրութեանն ու խորհրդածութեանն արժանի կը դառնան, և եթէ՛ ինչպէս որ իրաւունք ունինք յուսարժեք տեսնելու ժողովութեանը համոզութիւն, որոշմանն ու գործադրութեանն ալ հոգ կը տանին յանդորրութիւն և ի շնորհիւն ազգին, որ է միակ կէտ նպատակի մեր այս առաջնորդութեան:

ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ

Արքեպիսկոպոսութեան պաշտօնաւորան շէնքը՝ որ անցեալներն այրեցուց, այս օրերս շինուիլ սկսած է աւելի ընդարձակ կերպով:

Յիշեալ շէնքը Ռիհանկիլի թաղը երկրի փողոցին պատճառաւ երկուքի պիտի բաժնուած ըլլայ, և միանգամայն պէտք եղած ժամանակ փողոցն ալ պիտի գոցուի երկաթեայ վանդակներով, և երկու ծայրերն ալ մէկ մէկ աղբիւր պիտի ունենայ: Յիշուել ալ խանութ պիտի չլինէ շէնքին երկայնութեամբը, որով թշուղան օթարանը տարին 250 հազար դուրու շէն աւելի կ'սկսուի մը պիտի ունենայ:

Այնպէս թօսիհանէն նստամատոցին ալ նորէն պիտի շինուի, կամ լաւ ևս ըսել՝ երեք նստամատոց պիտի ունենայ: մէկը թեմական օթարանի մարտիոցներուն կից՝ փոքր նստարան համար, երկրորդը մէջ տեղը պիտի ըլլայ: Երբեք իսպայիկ շուղեւուց համար, իսկ երրորդն ալ մայրաքաղաք փայտ կամ ածուխ փոխադրող առաջատար նստարան համար:

Բեռնակիրներն ու բեռնաբարձ ձիերը Համամ սօգադի ըստած փողոցէն պիտի անցնին, իսկ միւս երկու նստամատոցներուն համար 15 մէթրո լայնութեամբ ընդարձակ փողոց մը պիտի շինուի որուն ծայրը թօսիհանէն մեծ աղբիւրին պիտի հասնի: Այս փողոցին մէջ ալ 62 խանութ պիտի շինուի:

Հինգաթի զիշեր մայրաքաղաքիս Պոլսի դարուի դուրսի աղքատիկ ժողովուրդն աղետալի հրկիւղութեան մը զոհ եղաւ: Հրդեհը զիշերուան ժամը վիշին միջոցները պարսպին դրանը մօտերը փայտաշէն տունէ մ'ենելով անմիջապէս ճաւաղիկ սկսաւ, և թեպէտ ամեն կողմանէ պէտք եղած անմիջական օգնութիւններն հասան, բայց փողոցներուն անհիւստեան և փայտաշէն շինուածոց խռովութեան պատճառաւ աւերիչ տարրու ճաւաղով, 200ի չափ տուն՝ որոնց մէջ 400ի մօտ ընտանիք կը բնակէին, և 40-50 խանութ սրճատուն, զինեւտուն և փայտաշէն մզկիթ մը հրոյ ճարակ եղան: Միայն Ս. Յարութիւն եկեղեցին Պեղձիկեան վարժարանը, մէկ երկու տուն և ծովեկերեայ երկու սրճարան աղատեցան: Արքեպիսկոպոս թէ քանի մ'անձներ ալ կեանքերն կորուսեցին:

Այս ցաւալը հրկիւղութեան միջոցին պատերազմական պաշտօնի Ս. Լատիկ օրս զարման և բազմաթիւ բարձրատեսի պաշտօնականներն անմիջապէս օգնութեան հասան:

Ամենապատիւ Ս. Պատրիարք Հայրն ալ իր կոմանէ պատրիարքական փոխանորդ Արք. Սարգսիւթեան վարդապետը զրկեց, և թէ՛ Սարգսիւթեան և թէ՛ Ս. Յարութիւն եկեղեցւոյ պատուարժան թագական անդամներն և թաղին ուրիշ պատուաւոր բնակիչներն ամեն կարելի եղած ջանքերն ու գոհորովութիւններն ի գործ դրին: Եւ թեպէտ առաջնորդութեան անհոգեւորութեան, բայց հրդեհը պարսպէն ներս չանցուցին: Այս հրկիւղութեան պիտի զորմ լուրը մեր առաջատար Սարգսիւթեան Պատրիարքարանի համակողմ առաւօտուն հանգեղադրայ հաղարարելու Միջոց պէտք եկաւ քանի մ'արքեպիսկոպոսական նախնիներու հետ, և հրկիւղեայ բնութանց անխախտ հայ և ուսանող բաշխելով ամեն մէկուն յատուկ այցելութիւն ըրաւ և անոնց պատասխարան հայրապետութեան հրաման ըրաւ: Եւ մինչդեռ Ս. Յարութիւն և

կեղեցւոյ բակին մէջ հրկիւղեալ թշուառ ընտանեաց հայ կը բաժնուէր ինքերկայութեան նոյն բարձրատեսի պաշտօնականաց, տեղոյն քարոզիչ Արք. Չարսաղ-ձեան Յօհանէս վարդապետը նոյն թշուառներուն և ընդհանուր ազգին անասան ման շնորհակալութեանը թարգման կանգնելով, առատաբեր Ս. Եհսիփաւ կայսեր անգին կենացն և անասան բարօրութեանը համար ջերմ բարեմաղութիւններ ըրաւ: Հրկիւղեալներն ալ խորին երախտալիցութեամբ լցուած և արտասուած թոր աչօք ձայնակից եղան նոյն ջերմ մեռանք բարեմաղութեանց:

Այնպէս Փափուկեան մեծապատիւ Պատրիարքարանը՝ որ Իւսկիւտար կը բնակէ՝ նոյն թաղին վրայ ունեցած իր մասնաւոր խնամոցը համեմատ զիշերը ժամը ջերմ հոն հասնելով մեծամեծ օգնութիւնները ներէ դատ, ազգային Սարգսիւթեան անհոգեւոր և թաղական խորհրդոց հետ հոգ և խնամ տարաւ թշուառ հրկիւղեայ պատրապարան և ուսեստ հայրապետութեան:

Արդէն մայրաքաղաքիս գլխաւոր արհեստաւորներն ալ դրամական նպաստներ հաւաքելու ետեւէն և յուսանք որ Ս. Պատրիարք Հայր յորդորանքն և առաւտասէր ազգայնոց ձեռնառութեամբ բաւական գումար մը հայրապետութեանը ամենէն առաջ վրաններու ներքեւ մնացած խղճալի աղքատներուն անհրաժեշտ պիտոյքն հոգաւոր և բնակարան մը պատրաստուի:

Այնպէս կիրակի իրիկուն ժամը մէկին միջոցներն անձամբ տղու մը ձեռքը նստակ մը կը տրուի Իւսկիւտար Պեղձիկեան Մեծ. Յակոբ Եփենտիկն տունը, վրան գաղղիներէն հասցեով, իսկ մէջոյն նարէն: Յակոբ Եփենտիկն նստակ կը բանայ և կարգադրել տալով կիսանայ որ իրեն առաջնորդութեան էր անպատճառ 1000 լիւր տանիլ կամ զրկել երկուշաբթի օրը ժամը հինգին Չարձալի գլուխը ցամաք հոգի մը քով, ուսկից նամակագիրները որ տասն հոգի են եղեր՝ պիտի առնէին, հայրենիքին երթալին և Յակոբ Եփենտիկն օրհնող ըլլային: Իսկ եթէ չլրկէր խել մը սպառնալիք կար իրեն դէմ:

Մեծ. Յակոբ Եփենտիկն անմիջապէս Իւսկիւտարի ոստիկանութեան կը հաղորդէ նամակը: ոստիկանութեան գլուխն ալ պէտք եղած միջոցները անօրինելով, կիսանային Յակոբ Եփենտիկն, որ գողերը զիւրութեամբ և ապահով կերպիւ ձեռք ձգելու համար 150-200 դուրու զրկեմ զրամ պարկի մը մէջ դնելով՝ նշանակեալ տեղը զրկե պայմանեալ ժաման, որպէս զի գողերն իրենց բաղձանքը պատուած կարծելով, երեսն երած ու պարկը սուած տարած ժամանակին, այն կողմէրը դարանը մտած ոստիկանութեան զինւորներէն բռնուին:

Յակոբ Եփենտիկն ալ հետեւեալ առաւօտուն 200 դուրու զրկեմ զրամ կը պատրաստէ պարկի մը մէջ, բայց պարկը տանող մէկը պէտք էր: Իր աներձագը, Սահրապետան մահտեի Սարգիս աղան, որ Իւսկիւտարի թաղաց գեղէն տրիստիտ երկրաստոր մ'է, յանձն կառնու այս պաշտօնը: ուստի մէջքը դառնայ մը կը պահէ, և ժամը չորսին միջոցները պարկը զրկեալին թիւն տակը առնելով տունէն կիցէ Չարձալի լուր կը լինայ: Իւսան գլուխը հասնելուն, թեքիլին մօտը ծառի մը տակ քաղաքացիի կերպարանքով մարդ մը կը տեսնէ նստած: Այդ մօտեայնայ այն մարդուն կը բարեւ, և ծառին կը կրթնի իրեն յոգնութիւն առնելու մօտ, և իրօք ալ յոգնած էր, բայց պարկը ցոյց չտար: Սարգսիւթեան քիչ մը ժամանակ զանի դիտելէ ետեւ կը հարցնէ թէ ուսկից կուգայ, և ի՞նչ գործ ունի հոն: Սարգիս աղան ալ կը պատասխանէ, թէ թեքիլին ուստի եւ կաճ է, և կուգէ քիչ մը յոգնութիւն առնուլ: Ինքն ալ անոր կը հարցնէ թէ հոն ինչո՞ւ նստեր կ'սպասէ: « Իւսկիւտարէն մէկը ժամագիր եղած էր հոն ժամը հինգին ինձի հետ տեսնուելու, և անոր կ'սպասեմ, կրէ մարդը: — Այլ ձանչէս այն մարդը, կը հարցնէ Սարգիս աղան: — Այլ, կը պատասխանէ մարդը, բայց

արդեօք դո՞ւք էք ինչու ևս չեմ կր ապագա-
լանել Սարգիս արան, և դործը գողն հետ-
ընթացում տարախոյր չմնայով, չորս կողմը
կը գիտե, և դորանը մտած ոտականու-
թեան զինուորներէն մէկ քանին հեռուէն
նշմարելով, պարկը թեւին տակէն կը հանե-
հոն կը դնէ և ինքը կամաց կամաց պահ-
ւած զինուորներուն մօտը կը թաքցնէ ի-
մացներու որ գողը գտած է: Այն մի-
ջոցին մարդը նստած տեղէն կընէ, պարկին
ընդ կերթնայ, ոտքովը կը գարնէ, և սար-
կին ձայնն առնելուն պէս, կը վերցնէ
կանաչը կը գարնէ և կ'սկսէ երթալ: Այն
ժամանակ Սարգիս արան ոտականութեան
զինուորներուն ձայն կուտայ, բայց տես-
նելով որ անոր հեռուէն են և մարդն ալ
միւս կողմէն հեռանալով, վրայ է, որոք չի
փախչելու համար ինք կը յարձակի դո-
ղին ետեւէն: Այն միջոցին երկու զինեալ
խորաթ երևան կ'ընեն, և կուգին Սար-
գիս արանին վրայ յարձակիլ, բայց լեւան
մէկ քանի կողմէն երևան ելնող ոտակա-
նութեան զինուորները տեսնելուն պէս,
կ'սկսին փախչիլ: ստակը տանող ընկերներն
ալ պարկը կը ձգէ և ալիս կը փախչէ:
Սարգիս արան եւ զինուորները գողերուն
ետեւէն կ'ընան, որոնք իրարմէ կը բաժ-
նուին եւ տարբեր կողմեր կը փախչին:
Բաւական ժամանակ գոյիլը լեւան լեւ-
հալածելէ ետեւ, վերջապէս մէկը կը
բռնեն:

Արագածին թէ Սարգիս արան ինք ա-
մենէն առաջ գողն վրայ հասեր է, և գողն
տարձանակ պարսկեր է իր վրայ, բայց կը-
րակ չէ առեր: Ինք ալ գաղթելով յարձա-
կեր է գողին վրայ, բայց գողը փոսի մը
մէջ նետուելով՝ Սարգիս արանին հար-
ուածը վրիպէ, և ինքն ալ փոքր նետ-
ւելով՝ գողին վրայ ինկէր բռնէր է. ու-
տիկանութեան զինուորներէն մէկ քանին
ալ հանելով՝ գողը կ'աղարտ ոտականու-
թեան դուռը տարեր են: Իսկ միւս գո-
ղերն Ալեմաղղի մացառու և անտա-
ռախիա լեռներուն կողմերը փախչելով,
չեն կրցեր բռնուիլ: ուստի ձիաւոր զին-
ւորներ հանուէր են գտնող ալ փնտրելու
գտնելու համար:

Արեւմտահայկէն գրուած նամակ
մը կը ծանուցանէ, թէ Չեքեզ գաղ-
թականաց նպատեւը համար յիշեալ
քաղաքին մէջ կ'ապմուծ յանձնաժողովն
որ ըստ օրէ մեծագուտար գրամական նը-
ւէրներ հաւաքելու վրայ է եղեր, և ար-
դէն մեծագուտար գրամ գրկեր է Ա. Պո-
լիս՝ յիշեալ գաղթականաց նպատեւը
համար կ'ապմուծ կ'ընենական յանձնա-
ժողովն:

Արեւմտահայկէն յուլիս 27 թուով
գրուած նամակ մը կը ծանուցանէ, թէ
ամսոյս 25 ին շաբաթ իրկուսն մէկ քանի
ապարապարկ հայեր Ա. Պոլսէն իրենց
հայրենիքը վերադառնալու միջոցին, Արե-
ւմտահայկէն քանի մը ժամ հեռու Տե-
լիքէն Սուլու ըստած տեղը քանի մը
աւաղակներ գէմերնին երկր, և ունեցած
ստակներն կողպատելէ վառ մէկ երկուքն
ալ չարաչար վերադարձը ու փախեր են:

Արեւմտահայկէն մերձակները վերջին օ-
րերս պատահած այս աւաղակութիւնն
ըր ցաւալի ապաւորութիւն մ'ըրած են
վաճառականութեան գործողներուն վրայ
բայց քաջայայտ են որ գաւառին կառա-
վարիչ Ա. սեմ. Մաշաք փաշան պէտք
կ'որած ապու միջոցներն ի գործ կը դնէ
այս չարաց առաջն առնելու համար:

Արեւելի յուլիս 20 թուով գրուած
նամակ մը կը ծանուցանէ, թէ ամսոյս 14ին
առաւօտեան ժամը 2ի միջոցները Գանուր
գետին վրայ Արեւելի գետին Բալա-
բաշ ըստած Ա. արքայի ծովաբերեայ քա-
ղաքը երկրաշարժ մ'եղեր է, որ տեղատա-
րակ անձրևով և սաստիկ աւաղակ հոգմով
խառն երկու ժամէն աւելի տեւեր, և ող-
բաղի տեսարան մ'ընծայեր է: Արաքսին
ամենէն ընտիր շէնքերը մնանաւոր երկրեցիկ
հիւանդանոցն ու գործող իսպառ աւերակ
եղեր են: Առաւանդաբան մէջ գտնուող
նաւ մ'ալ ամբողջապէս խորտակուել է,
ուրիշ երկու նաւեր ալ բաւական վնաս
կրեր են:

Արեւմտահայկէն գրուած նամակ
մ'աղատել գէպը մը կը պատմէ որ յիշ-
եալ քաղաքին բոլոր բնակիչները խորին
սոգութեւ ձգեր է: Այս ցաւալի գէպըն
է յիշեալ քաղաքին մէջ շինուելու վրայ
եղող և գրեթէ լնջած Բարսաղի ալ-
լակերպութեան քաղաքի և քաղաքի
եկեղեցիին յանկարծ կործանումը:

Տաճարին գմբէթը բռնող հատաքա-
րէ մարդակներէն (տեսակէ) մէկը կ'որո-
շով՝ ստակալ շատ աշխատելով գմբէթը կ'որ-
ծանէր և փրած միջոցին շէնքին բոլոր խա-
րխիւներուն կամարներն ալ մէկ տեղ վը-
րուցեր է, և թէպէտ աշխատողներուն
կերակրող հանգստեան ժամանակին հանդի-
սակ է այս գէպը, և հազիւ քանի մը
հողի կենաց վնասով պիտի վերջանայ ե-
ղեր, բայց բազմութիւնն իր անխոհեմ
հետաքրքրութիւնն յաղեցնելու համար
եկեղեցիին մէջ խառն միջոցին, գմբէթին
մնացած մասերն ալ կ'ործանելով, բազ-
մութիւն անձինք տակը մնացեր են, շատեր
ալ մահացու կերպով վերադարձեր են: Այս-
կայն այս ստակալ տեսարանը զննելու հա-
մար հոն խոնող բազմութեան պատճա-
ռաւ պէտք եղած աղատութեան միջոցնե-
րն անմիջապէս անգործադրելը ըրալով,
մեռեալներուն ճիշտ գուժարը յայտնի չէ
եղեր:

Անտրայի աշխարհագրական ըն-
կերութեան յուլիս 27 նամակ մէջ Ա.
Ամպէրի անուն Հոնգարացի ձանա-
պարհորդ յիշատակագիր մը կ'արդաց, որ
խիստ հետաքրքրաշարժ տեղեկութիւններ
կը պարունակէ միջին Ասիոյ մէկ քանի
գաւառաց վրայ:

Ա. Ամպէրի մօտ ժամանակներս
Տելիքի կերպարանքով Սորբոյան, Պու-
խարա և Բիվա մոտեր, երկար բարակ
պարտեր աչքէ անցուցեր է այն երկիր-
ները, ուր Սարգո-Բօլոյ օրէն ի վեր եւ-
րոպացի ոտք կ'ոխած էր:

Քանի մը տարի մահմետական վար-
ժողի մը մէջ տաճիկներն սովորէ ետեւ,
1863 մարտին Մեքիէն թաթարստան
դարձող խումը մը աղբառ ուխտաւորնե-
րու հանգիպել է թէհրանի մէջ, և բա-
րեպաշտ տաճիկ մը ձեւանալով անոնց բն-
կերացեր է: Թիւրքներն ծովապատակի
նաւով մը Կասպից ծովուն հարաւային
Արեւելեան կողմէն անցեր՝ Արեւելքէն
եկեր են, ուր թաթար ըստած ցեղը կը
բնակի 2000 վաններու ներքեւ: Հոնկէ
ձանրայ ելնելով Մեքիս Արեւմտահայ-
կէն ահալին պարսպին աւերակներն
աչքէ անցուցեր է, որ ծովուն եղբրէն
կ'սկսէ և 100 մղոն շուրջ կ'ապրուէ թաթա-
րերին ներքերը կը հանին: Ապրապին
վրայ աշտարակներն ու ամրոցները գնա-
կը կ'ընան: Այն կարաւանին հետ Ասա-
պից ծովուն հիւսիսային աւերակներն կող-
մէն ձանրան շարունակելով, Ա. Ամ-
պէրի Արեւելք գետն անցեր, Ա. Բիվայ
անապատը մտեր, և 22 օր սարսափելի
ձանապարհորդութիւն մ'ընելէ ետեւ յու-
նիսի սիկզը Բիվայի մայրաքաղաքը հա-
սեր է: Թիւրքաւ նկարագիր մը կընէ այս
երկրին վրայ: Տիրող իշխանը, Մեքիս
Մեհմէտ, հիւանդ բռնաւ որ մ'է, որ
ուրիշ գործ չունի եղեր, բայց միայն իր
ժողովրդէն հարկաւոր մարդիկ չնչին
պատճառներով սպաննել իրեն կ'օրնա-
ղանց: Ա. Ամպէրի մինչև խոնկարա
գացեր է, որուն երկրին արդաւանդու-
թեան նման չէ տեսեր Ասիոյ մէջ:

Երկրորդ տեսած քաղաքն եղեր է
Պուխարա, որ Բիվայէն 10-12 օր հե-
ռաւորութիւն ունի ուղիս վրայ երթա-
լով: Ձանրան կարաւանը Թիւրքմէն ա-
ւաղակներէ փախալով Ձանաթըրան
անապատէն անցեր է, ուր վեց օր ջուր
ներութիւն չ'աչելով՝ ընկերներէն եր-
կուքը հոն մեռեր են: Պուխարայի մայ-
րաքաղաքը թէհրանէն շատ աւելի ըն-
դարձակ է, բայց անոր չափ բազմամարդ
չէ: Քանի մը պալատներ ու մզկիթներ
կան քաղաքէն, բայց անոնց խոշոր ու
թանձր աշտարակները տեղը երկրորդ մը
ունեն: Ա. Ամպէրի կընէ թէ Պու-
խարայի խանութեան բնակչաց թիւը հա-

զիւ երկու միլիոնի կը հասնի՝ պարսիկ գե-
րկներն ալ հետ հաշուելով: Տիրող իշ-
խանն է Սուլթան Բահադուլ Բահադուլ և
Աթոսարթ Եւրոպացի ձանապարհորդ-
ները զինատող խանին որդին: Բարեբա-
րոյ իշխան մ'է պիտիւն խանը, բայց քա-
ղաքական պատճառներու համար բարա-
րոսական գործեր ընելու հարկադրուել է:
Պուխարայի մէջ ամիս մը կենալէ ետեւ
Ա. Ամպէրի մեծ ջուրով ձանրայ եկեր
է անուանի Սորբոյան քաղաքն երթա-
լով: Այն օր ձանրայ քաղաքն է խոն մաղ-
մամարը և լաւ մշակեալ երկրի մը մէջ,
և մեծապէս զարմացեր է ձանրուն վրայ տե-
սած քաղաքներուն ու գեղերուն բազմու-
թեանը վրայ: Բայց Սորբոյան քաղաքն
իրակնալուծութիւնը չէ պատասխանելու: Էնկ-
թեմուրի քաղաքն անկման վիճակի մէջ
գտեր է: Եթեպէտ անոր նախկին փառաց
մէկ քանի մնացորդները տեսաւ, այսու
ամենայնիւ համազուել է որ քաղաքին
համար խիստ չափազանց էր: Ամենէն
նշանաւոր վաղեմի շէնքերն են մետրէսե-
ները կամ վարժարանները, որոց մէկը որ
Էնկթեմուրի կ'ընէ հիմաւ է, խիստ
փառաւոր շէնք մ'է: Բայց հիմա միայն ձա-
կանն ու դուռը մնացած է, որ 121 ոտք
բարձրութիւն ունի, վարդաձեւ միւսիւն-
ներով զարդարուած: Ա. Ամպէրի
Էնկթեմուրի պալատը կը նկարագրէ իր-
ւեւ խիստ հետաքրքրական: մասնաւորա-
պէս յիշեալ Թաթարոյն գերեզմանը,
ինչպէս նաեւ ահալին կանանց քար մը որ
անոր ամբողջ խորխորէն էր, և հեռաւոր
երկրէ մը հոն փոխադրուել է, թէ և
գիւղաւոր կ'ընայ երկաթալուծութիւնը:
Այս կրցեր են փոխադրել: Ա. Ամպէ-
րի իւր պատմութիւնը կաւարտէ իւր Հե-
րաթ համակով: Մեծ անկարգութեան
մէջ գտեր է երկրին հիւսիսային մասը,
Տոթ Մեհմէտի մահաւորէն ետեւ Աթ-
ղաներուն գէմ ապագամարմ ըլլալուն
պատճառաւ:

ՏՆՏԵՍԵԿԵՆ

Յաջողութիւնը կամ ձախողութիւնը երկ-
րագործական լաւացման գործառնու-
թեանց մէջ:

Գ. Ռ. Պ. Գ.

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ՊԱՅՄԱՆՔ ԳԱՍՏԱՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

(Շարունակութիւն Տես թիւ 557 559)

Արեւին ինչ միջոցաւ երկրագործը
կ'ընայ շատաւ այն քանի որ իրեն անհրա-
ժեշտ է, զանազանութեւն ձեռքն ունեցած
գրուածքներուն մէջ ինչ որ ճշմարիտ, սը-
խալ կամ վտանգաւոր է, և դատելու
զրբերուն իրեն նախաձեռն ստուգիլ օգ-
տակար աւանդութիւններուն մէջէն, ու
րո՞նք են անոնք որ կը յարմարին այն
պարագայներուն՝ որոց մէջ ինքը կը զբո-
տուի, և որ չափով կամ ո՞ր ամփոփմամբ
արժան է որ այս բանին համաձեւի: Այս մի-
ջոց միակ է և բան մ'ալ իր տեղը չըն-
նար բռնել: ասիկա է «Գործնական դաս-
տիարակութիւնը»: այն որ մարդս կ'ըս-
տանայ իրողութիւնները զիտելով, սով-
որելով հողը, անոր մէջ մշակեալ բոյսերն
ու հոն սնունդ աւանդ անասունները:
Բաւական երկար յարմարութիւն մը պէտք
է այս դաստիարակութիւնն ստանալու
համար: վասն զի հոս հետաքրքրութեանց
ստուգելը խիստ ընդարձակ է, և երկրա-
գործական իրողութեանց շատերը տարին
միայն մէկ անգամ, տարեցի որոշեալ ժա-
մանակին մէջ, մարդու կը ներկայանան:
Այս տեսակ աւանդ մէջ է որ կ'ընայ բա-
ւիլ, ինչպէս երբեմն երկրագործը կընեն,
թէ ոչ ոք տէր է, քանզի չկայ մարդ մ'որ
ամեն օր հոս նոր յաւաքողութիւններ
ընելու միջոց մը չընայ: Մոտոք է որ լաւ
երկրագործական գրուածքներն այս հե-
տաքրքրութեանց մէջ զիտողն շատ կ'օգ-
նեն, և ինքն ալ ասոնց օգնութեամբ
գործնական դաստիարակութիւնն աւելի
արագութեամբ կ'ընայ ստանալ: քանզի ա-
սոնց մէջ կը գտնայ շատ մը կէտերու հա-

մար օգտակար աւանդներ մը: Բայց երկ-
րագործական լաւ գրուածքներուն ընթեր-
ցումը գործնական դաստիարակութեան
տեղը կ'ընայ բռնել բոյսը ծանր սխալներ
մ'է, որ միշտ այս տեսակ գործառնու-
թեանց մէջ բազմաթիւ ձախողութեանց
աղբիւրն եղաւ: Այն լաւ գրքերը կ'օգ-
նեն երկրագործութեան գործնական դաս-
տիարակութեան ստացմանը, այս վերջինը
միայն կը սովորեցնէ ընթերցողին դատել
այն վտանգութեան աստիճանն որ պիտի
ունենայ, ոչ միայն այն հեղինակին վրայ՝
որուն գրուածքներուն մէջ խորհուրդ
կ'որսնէ, այլ նաեւ անոր իւրաքանչիւր հաս-
տատութեանն ու ցոյց տուած ընթացք-
ներուն վրայ: Միջոցաւ արուեստին գործ-
նականութեանն օտար ընթերցողը գտնու-
մամբ կը բորբոքի այն գրուածքին վրայ,
որ վարպետութեամբ շինեալ և շատ ան-
գամ ներքին համազման մը պատկն եղող,
կարողական ձայնով մը հրատարակեալ
վաղուտ տեսականներ կը պարունակէ,
գործնական մարդն անմիջապէս հեղինա-
կին մէկ քանի խօսքէն կը տեսնայ բոլորո-
վին անփորձութեան նշոյլներ իրեն դաս-
տալ ուղղող մարդուն վրայ: Այսին զի,
միայն գործնականութիւնը կարող է չափ
մը տալ, որով կարելի ըլլայ երկրագոր-
ծական գրուածքի մը իրական յարգն ար-
ժեցնել, այսինքն իւր պիտանութիւնն
արուեստին յաւաքողութեան համար:
Բոլոր այս ըսածներէս կը հետեցնեմ որ
պէտք է երկրագործական գրուածքներն,
այս արուեստին դաստիարակութեան մէջ
միայն իրեն աւելի զիւրութեամբ և ա-
ւելի արագութեամբ գործնական հմուտ-
ութիւնը ստանալու միջոց մը նկատել: Այս-
լուստ խիստ կարեւոր գործնական մար-
դուն համար այս գրուածքներն ամենա-
վաճառաւոր առաջնորդներ են այն մար-
դուն համար, որ կարծէ թէ ասոնց մէ-
ջէն քաղած հմուտութիւնները կ'ընեն
աղատել արուեստին հմուտութիւնները գործ-
նականութեամբ ստանալու համար պէտք
եղած աշխատութեանն ու յարմարմանէն:

Պատարագործութիւնը ալ խիստ
ազգու միջոցներ են երկրագործական դաս-
տիարակութեանն ստացմանը: վասն զի
զիտողն շատ մը գրութիւններ և գործ-
նականութիւններ իրարու հետ բաղդա-
տելու առիթ մը կը հայթայթեն: Բայց
այս միջոցներն ալ օգտակար կ'ընան ըլլալ
միայն անոնց՝ որ արուեստին հետեւած
ըլլալով, յաւաքողայն ստացած են այն ա-
մեն հմուտութիւններն որոնցով միայն կա-
րող կ'ընեն ըլլալ դատել իրենց սով-
որութիւններն, իրենց գործադրութեան
պարագային հետ ունեցած զանազան յա-
րաբերութիւններուն մէջ: Երկրագործա-
կան գործողութեանց գեռ օտար մարդն
որ այս նիւթին վրայ հմուտութիւն ստա-
նալու նպատակաւ կը ձանապարհորդէ,
եթէ վերջն երկրագործութիւն ընէ, խիստ
կը տրոտի շատ մը իրեն օգտակար զիտու-
ղութիւններ զանց առնելուն կամ հասկը-
նալուն վրայ, և այս ինչ սովորութիւնը
կամ այն ինչ ընթացքը սխալ գաւառուն
համար, շատ անգամ իր ցաւի ձանապար-
հորդութեան մէջ եղած գիտողութիւն-
ներուն գրքերուն ընթերցմանէն քաղ-
ւած գիտողութեանց նման չ'ըլլալուն, ու
րոնք կ'ընան վերստին ստացուիլ ամեն ան-
գամ որ գործնականութեան իրողութեանց
նախաձեռն գիտողութիւնները մարդոյս ոգ-
ւոյն մէջ նոր դաստիարակներ կը ծագեցը-
նեն կամ այնպիսի յարաբերութիւններ ու
բաղդարութիւններ կը թերադրեն, որոնց
վրայ գեռ չէր մտածուել: Արեւին կրկին
ճշմարիտ է՝ որ գործնականութեան հիմ-
տութիւնը յաւաքողայն անհրաժեշտ պէտք
են ձանապարհորդութեամբ ստացեալ
դաստիարակութեանն իրապէս օգտակար
ըլլալուն ու ասոր երկրագործին, իւր ար-
ւեստին գործադրութեան մէջ վտա-
հալութեան արժանի առաջնորդ մը հայթայ-
թելուն:

Այլ ինչպէս մշակութեան մը տնօրէ-
նութիւնը վարող մարդուն զիտելը և
ուսանելը գործնականութեան իրողու-
թեանցը՝ նախընթաց տեսականներն աւելի

